

JULKISUUDEN RAKENNUS- TYÖMAALLA

**Hannu Nieminen:
KANSA SEISOI LOITOMPANA.
KANSALLISEN JULKISUUDEN
RAKENTUMINEN SUOMESSA
1809–1917.
Tampere: Vastapaino, 2006. 231 s.**

Hannu Nieminen esittää kirjansa ydinkysymyksen poleemisesti näin: ”Miten on mahdollista, että samaan aikaan kun Suomessa on tänään julkisuutta enemmän kuin koskaan, kuulu päättäjien ja kansalaisten välillä on kasvanut ja kasvaa kaiken aikaa?” (s. 7). Miksi lisääntynyt julkisuus ei ole ollut omiaan lähentämään osapuolia toisiinsa vaan on etäännyttänyt heitä entisestään? Niemisen mukaan selityksiksi eivät kelpaa syytökset julkisuuden kaupallistumisesta tai – päinvastoin – sen lisääntyneestä julkisesta ohjailusta. Hän itse etsii selitystä julkisuustuotannon laitostuneista rakenteista. Tämä on ohjannut hänen huomionsa julkisuushistoriaan, koska – kuten työn haastava perusolettamus kuuluu – nykyisen ”kansalaisten ja vallanpitäjien välisen kuilun alkuperää voidaan jäljittää julkisuusinstituutioiden syntyvaiheissa vallinneisiin kansallista julkisuutta ehdollistaviin institutionalisoituneisiin valtarakenteisiin” (s. 16).

Palaan tuonnempana tähän perusolettamukseen ja siihen liittyviin seikkoihin. Sitä ennen puntaroin kirjan erinäisiä muita puolia.

Niemisestä julkisuustutkimuksen keskeisiä pulmia on julkisuuskäsitteen monitulkintaisuus. Hän ei silti selvittele tätä julkisuuden määrittelyyn liittyvää monitulkintaisuuskysymystä sen pitemmälti vaan kuittaa asian nostamalla esiin Habermas-

sin porvarillisen julkisuuden ihanemallin ja siitä esitetyn kritiikin. Tutkimustehtävän kannalta seikka-peräisempi paneutuminen julkisuuskäsitteen eri ulottuvuuksiin olisi kuitenkin ollut eduksi. Paikallaan olisi ollut pohtia etenkin sitä, mitä julkisuus on yhtäältä laitostuneina rakenteina ja mitä toisaalta niiden puitteissa tapahtuvana toimintana ja sen tuloksina. Tämän eron tekeminen olisi auttanut lukijaakin pitämään mielessään, että kirjan kohteena oleva julkisuuden puitterakenne on vain julkisuuden yksi puoli, ei julkisuus sinänsä.

Julkisuuden moniselitteisyys näkyy siinäkin, että sitä on mahdollista jaotella eri tavoin. Nieminen esittää kirjassaan kaksi hiukan erikantais-ta jaottelua. Yhtäältä hän erottaa tavallaan kaikille yhteisen kansallisen julkisuuden eri yhteiskuntaryhmien erityisjulkisuuksista, joissa voi ilmetä vaihtoehto- tai vastajulkisuuden piirteitä. Tätä perustavampana jaotteluna hän esittää erottelun arkijulkisuuteen, mediavälitteiseen julkisuuteen ja sisäpiirijulkisuuksiin. Jaottelun takaa on aistivinaan rakenteen, jossa päättävien tai vaikuttavien tahojen sisäpiirijulkisuuksista suodattuu (valikoitua) informaatiota mediavälitteisen julkisuuden kautta kansalaisten arkikeskusteluissa puitavaksi. Jaottelu on mielekäs kiteytys, jos kohta arkijulkisuuden käsitteeseen sisältyy omia, yksityisen ja julkisen vaikeasta eroteltavuudesta johtuvia pulmiaan. Toisaalta jaottelu ei tunnu tarjonneen täysin toimivaa jäsenystä kansallisen julkisuuden rakentumisen tarkastelulle, mikä näkyy siinä, että arkijulkisuus ja sisäpiirijulkisuudet jäävät kirjassa pitkälti syrjään Niemisen keskittyessä kuvaamaan mediavälitteisen julkisuuden puitteiden rakentumista.

Kuvauksessaan Nieminen hyödyn-

tää olemassa olevaa historiankirjoi-
tusta. Kyse on siis saatavilla olevan
tiedon kokoamisesta yhteen ja jäsen-
tämisestä. Tältä osin tuloksena on
hyödyllinen tietopaketti, jonka – ku-
ten Nieminen uumoilee – ”valtaosa
historiantutkijoista voinee hyväksyä”
(s. 16). Toinen kysymys sitten on, mil-
laista julkisuutta kuvatuissa puitteis-
sa konkreettisesti ottaen tuotettiin.
Valmista tietoa asiasta ei liiemmin
liene, joten kysymykseen vastaaminen
edellyttäisi omaa empiiris-historial-
lista tutkimustaan. Puitterakenteen
pohjalta tehdyt päätelmät asiasta jää-
vät väistämättä epävarmoiksi. Ehkä
tämän tiedostaen Nieminen toteaa
varovasti, että vaikka tutkijat voine-
vat hyväksyä puitterakenteen histori-
allisen kuvauksen, asia ”voi olla toisin
itse kansallisen julkisuuden kehitystä
koskevien tulkintojen ja johtopäätös-
ten suhteen” (s. 16).

Niemisen perusnäkemys on, että
Suomessa tuo puitterakenne kehittyi
”tilanteessa, joka oli kaukana Haber-
masin esittämästä porvarillisen julki-
suuden ihanteesta” (s. 21). Tästä voi
olla samaa mieltä. Porvarillista julki-
suutta pohtiessaan Nieminen paino-
ttaa erityisesti Habermasin sen
ihannemuodolle asettamia muodol-
lis-normatiivisia ehtoja, kuten julki-
suuden avoimuutta kaikille, kes-
kustelun tasavertaisuutta ja niin
edespäin. Itse painottaisin myös – ja
ehkäpä enemmänkin – porvarillisen
julkisuuden sisällöllistä puolta, sitä,
että kyse oli areenasta, jolla kansalai-
set saattoivat kokoontua kriittiseksi
julkisoksi ja haastaa esivallan keskus-
teluun heitä koskettavista asioista.
Tässä mielessä kansalais- ja julkiso-
lähtöiseksi ei julkisuus 1800-luvun
Suomessa todellakaan kehittynyt.

Vaikka Nieminen ei tulkitsekaan
Suomen 1800-luvun julkisuutta ni-
menomaisesti esivaltasuhteen kan-
nalta, hän tarjoaa silti epäsuorasti

seuraavaa selitystä julkisuuden ke-
hittymättömyydelle tältä osin. En-
sinnäkin julkisuus rajoittui tuolloin
virkamiespainotteiseen sivistyneis-
töeliittiin eli kotimaiseen esivaltaan,
sillä ei juurikaan ollut tuohon eliittiin
kuulumattomia tai siihen pyrkimät-
ömiä julkisia toimijoita, jotka olisivat
voineet haastaa sen. (Toisaalta eliitin
piirissä käytiin ajoittain kovaakin julki-
kista sanasotaa, joten keskustelema-
ton ei Suomen kehittyvä julkisuus
suinkaan ollut.) Toinen seikka taas
on se, että suhteessa Venäjän esival-
taan kotimainen virkamieseliitti oli
riippuvaisessa asemassa, joten tuon
esivallan julkinen haastaminen ei tie-
tenkään tuntunut kovin viisaalta.

Ratkaisevin tekijä lienee kuitenkin
ollut sensuuri, jonka Nieminen tuo
kyllä esiin mutta jonka merkityksen
hän kuittaa yllättävän vähällä. Jo yk-
sin sensuurin olemassaolo kieli siitä,
että esivaltasuhteessa yksiaäniseltä
näyttävän julkisuuden takana erilai-
sissa sisäpiirijulkisuuksissa esiintyi
pyrkimyksiä kohti esivallan kammo-
amaa vapaampaa, porvarillisen julki-
suuden ihannetta lähenevää julki-
suutta. Joskus nämä pyrkimykset
saivat näkyvämpiäkin muotoja, joita
– ja joista koituneita seurauksia –
Matti Klinge on kuvannut herkulli-
sesti ylioppilaskunnan historiassaan.
Niemisen rajaus julkisuuden laitos-
tuneen rakenteen tasolle ei ole anta-
nut hänelle mahdollisuuksia tarkas-
tella yksityiskohtaisemmin tällaista
”ilmi-” ja ”piilojulkisuuksien” suhdet-
ta, vaikka hän toki viittaa tähän aihe-
piiriin useammassakin kohdin.

Kuten alussa toin esiin, Nieminen
lähtee työssään siitä, että kansalais-
ten ja päättäjien välillä on tätä nykyä
yhä levenevä kuilu. Onko näin vai ei,
on kysymys sinänsä. Nieminen joka
tapauksessa katsoo, että näin on, ja
osoittaa tältä osin syyttävällä sormel-
la massaviestintää ja sen tuottamaa

julkisuutta: ”Joukkoviestimet eivät näytä rakentavan kriittistä ja luottamusta lujittavaa julkisuutta, joka lähentäisi päätöksentekijöitä ja kansalaisia.” (s. 8) Siivutan tässä nyt sen, sopivatko kriittisyys ja luottamuksen lujittaminen ilman muuta samaan seuraan, ja tulkitseen Niemisen tarkoittavan, että viestimet eivät viritä julkisia keskusteluyhteyksiä kansalaisten ja päättäjien välille, mikä on omiaan vieraannuttamaan osapuolia toisistaan.

Onko asia kuitenkin näin yksioikoinen? Saattaahan olla myös, että kansalaiset eivät hae tuollaisia yhteyksiä tai – päinvastoin – että he kyllä hakevat niitä, mutta päättäjät eivät yhteydenhakuihin vastaa. Syy ei tällöin piilisi julkisuuden puiterakenteissa kuten viestimissä vaan osapuolissa itsessään.

Näistä näkökohdista huolimatta olen valmis allekirjoittamaan väitteen, että viestinten toiminta kansalaisten ja päättäjien keskustelusuhteen viritäjänä – kuten ylipäänsä kansalaisten kriittisinä edustajina päättäjien suuntaan – jättää tätä nykyä paljon toivomisen varaa. Tälle seikalle (ja nyt tulemme perusolettamukseen) Nieminen hakee selitystä julkisuusrakenteen meillä syntyvaiheessaan saamasta muodosta. Tämä muoto syntyi hänen mukaansa ajankohtana, jolloin ei ollut todellista tarvetta eri väestöryhmien väliselle julkiselle dialogille eikä siten ”sitä vastaavien institutionaalisten rakenteiden kehittämiseksi” (s. 199). Mediavälitteisen julkisuuden näin sama elitistis-esivaltainen muoto olisi sitten ikään kuin perinteen vuorenraskaasta voimasta uusintunut jatkuvasti nykypäiviin asti. Näin voi toki olla, joskin olettamuksen arvelua vankempi todentaminen on peräti vaikeaa, varsinkin kun ottaa huomioon ne kiistattomat muutokset, joita kansalaisten, mediajulkisuuden ja päättäjien suhteissa on ainakin ilmitasolla tapahtunut 1800-luvun jälkeen.

laisten, mediajulkisuuden ja päättäjien suhteissa on ainakin ilmitasolla tapahtunut 1800-luvun jälkeen.

Jos Niemisen olettamus kuitenkin pitää paikkansa, sen väittämälle asiantilalle on mahdollista kehittää kirjassa esitettyä laajempi teoreettinen konteksti. Nieminen luonnehtii mediavälitteisen julkisuuden meillä syntyvaiheessaan saamaa (ja sittemmin periytynyttä) muotoa muun muassa sanomalla, että siinä ”kansa ja kansalaiset” olivat ”kohteita, yleisöjä, jotka kutsuttiin tilanteen mukaisesti kulloinkin tarjolla oleviin rooleihin” (s. 200). Habermasin *Julkisuuden rakennemuutos* -teoksen huolella lukeneet havainnevat, että luonnehdinta tulee liki sitä julkisuusmuotoa, jota Habermas kutsuu näytösluonteis-manipulatiiviseksi ja joka hänen mukaansa nousi hänen tarkastelemissaan maissa hallitsevaksi julkisuudeksi 1800-luvun puolivälin jälkeen aiemman klassisen porvarillisen julkisuusmuodon rappeutumisen myötä. Syynä tähän muutokseen oli kansalaisyhteiskunnan ja valtion kasvava yhteen kietoutuminen, mikä ei jättänyt enää tilaa kansalaisyhteiskunnan suunnasta valtiota haastavalle, järkiperaisesti ja kriittisesti keskustelevalle julkisuudelle. Julkisuus muuttuikin valtaa jakavien ja käyttävien tahojen areenaksi, jolla ne pyrkivät ”saamaan viestinten jatkeena olvalta yleisöltä suopeutta tai ainakin pitkämielisyyttä” hankkeilleen, kuten Habermas *Julkisuuden rakennemuutos* -kirjassaan (s. 260) asian muotoilee.

Suomessa ei 1800-luvulla ollut (eikä ole ollut myöhemminkään) porvarillista julkisuutta eikä sen perustan muodostavaa kansalaisyhteiskuntaa siinä mielessä kuin Habermas niistä puhuu. On toisaalta mahdollista ajatella, että juuri niiden puuttumisen vuoksi mediavälitteinen

julkisuus rakentui meillä suoraan sellaiseksi, jollaiseksi se muotoutui Euroopan keskeisissä maissa vasta klassisen porvarillisen julkisuuden surkastuessa. Nieminen viittaa tähän mahdollisuuteen epäsuorasti todetessaan, että Suomen syntyvät julkisuuslaitokset saivat funktiokseen tuottaa ”kansalaisyhteiskuntaa” (jolloin se muotoutui yhteydessä esivaltaan, ei siitä riippumattomana). Ja missä Habermas puhuu näytösluonteis-manipulatiivisesta julkisuudesta uusfeodalisoituneena, siinä Nieminen sanoo 1800-luvun suomalaisen julkisuuden siirtäneen ”patriarkaaliset yhteiskunnalliset suhteet esiteollisista paikallis-fyysisistä puitteista kansallis-diskursiiviselle tasolle” (s. 200) – yhtymäkohta tämäkin.

Vaikka nykyinen mediajulkisuus monesti näyttääkin asemoivan kansalaiset yleisöiksi, jotka kutsutaan kulloinkin tarjolla oleviin rooleihin, tämä ei ole koko totuus. Tässä tullaan Niemisen perusolettamuksen keskeiseen ongelmakohtaan. Jos kansalaiset 1800-luvulla olivat ensisijaisesti julkisuuden kohteita, tämä johtuu tärkeältä osaltaan siitä, että ennen vuosisadan loppuaikaa eliittiin kuulumattomilla tai siihen pyrkimättömillä ei ollut liiemmästi julkisen keskustelun ja toiminnan vaatimia kykyjä. Tänään tilanne on toinen, ja se myös näkyy. Mikäli jokin päättäjien hanke asettuu jonkin kansalaisten joukon etuja ja/tai oikeudentuntoa vastaan, tuosta joukosta saattaa sukeutua sukkelastikin päättäjiä asiasta keskusteluun haastava julkiso. Tällaiset konfliktit saattavat ilmentää kansalaisten ja päättäjien välisen kuilun levenemistä, mutta se ei tällöin johdu mediajulkisuudesta eikä ole palautettavissa sen periytyneisiin rakenteisiin.

En tätä seikkaa korostamalla halua suinkaan vähätellä Hannu Niemisen

kirjan merkitystä. Käsissämme on hyödyllinen ja tuhti tietopaketti julkisuutemme laitostumisen alkuhistoriasta. Sitä paitsi Niemisen tarjoama selitys nykyjulkisuutemme sille puolelle, joka ilmenee ylhäältä alas suuntautuvana autoritaarisuutena, on kiinnostava ja keskustelun arvoinen. Lieneekö Niemisen keskittymisen julkisuuden tähän puoleen syy siihen, että julkisuuden kansalaisaktivismipuoli on jäänyt kirjassa syrjään? Habermas, joka nuoruudessaan oli vakuuttunut vallitsevan julkisuuden näytösluonteis-manipulatiivisesta luonteesta, on vanhemmiten alkanut korostaa tämän julkisuusmuodon yli ja ohi vapaasti virtailevan kansalaiskeskustelun merkitystä ja vaikuttavuutta. Erehdynkö, jos uskon Niemisen olevan menossa samaan suuntaan?

VEIKKO PIETILÄ